

2022

Norsk institutt for
kulturminneforskning
Årsrapport

Penneo Dokumentnøkkel: 17DE5-7ELQH-P2X0A-YZJ85-CS3F5-0074M

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Instituttet er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø som leverer samfunnsrelevant kunnskap til ulike aktører innen kulturarvsfeltet.

NIKU fokuserer på kulturarvsrelatert forskning og forskningsbasert oppdragsvirksomhet innen områder som arkeologi, bygningsvern, konservering, by- og arealplanlegging, kulturmiljø og landskapsbruk og kulturarv i Arktis og nordområdene.

Instituttet har tung kompetanse på klimaendringenes relevans for kulturmiljø og kulturminner, kulturarvens samfunnsrolle, moderne dokumentasjonsmetodikk og geofysisk kartlegging av arkeologiske kulturminner.

NIKU har forskriftsregulert ansvar for å gjennomføre arkeologiske utgravinger i middelalderbyene og på middelalderske kirkesteder.

NIKUs styre i 2022

- Torger Ødegaard, styreleder, rådmann i Hole kommune
- Mette Bye, styremedlem og nestleder, byantikvar i Trondheim
- Elisabeth Seip, styremedlem, pensjonist
- Grete Sollesnes Winther, styremedlem, NOFIMA
- Tor Einar Fagerland, styremedlem, NTNU
- Tone Olstad/Anna Petersén, styremedlem, NIKU (Tone Olstad ble erstattet av Anna Petersén i juni 2022).
- Hilde Amundsen/Jan Magne Gjerde, styremedlem, NIKU (Hilde Amundsen ble erstattet av Jan Magne Gjerde i desember 2022).
- Nina Kjølseth Jernæs, varamedlem, NIKU

I henhold til vedtektene er de eksterne medlemmene (Ødegaard, Fagerland, Bye, Seip, Sollesnes Winther) nominert av en valgkomité og oppnevnt av sittende styre. NIKUs representanter er oppnevnt av de ansattes organisasjoner.

Styret har ikke styreansvarsforsikring.

Administrerende direktør

Kristin Bakken

Bergkunst ved Espedalsvannet i Innlandet. Bildene er behandlet så detaljene kommer fram. NIKU jobber tverrfaglig med dokumentasjon og undersøkelse av bergkunst, og dette prosjektet ble gjennomført ved ansatte fra tre av NIKUs avdelinger. Foto: Jan Magne Gjerde

Styrets årsberetning 2022

Norsk institutt for kulturminneforskning

Organisasjonsnummer 985 767 769

Virksomhetens art

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) ble opprettet som en selveiende stiftelse av Miljøverndepartementet i 1994. Ansvar for arkeologiske utgravninger i middelalderbyene og arbeidet med interiører og gjenstander i kirker og i andre verneverdige bygninger, utgjorde den virksomheten og det økonomiske fundamentet som instituttet ble stiftet på. Siden er disse arbeidsområdene og finansieringsbasen supplert med en grunnfinansiering fra Norges forskningsråd, med nasjonale oppgaver gitt av Klima- og

miljødepartementet, med annet oppdragsarbeid og med eksternt finansiert forskning. Instituttet utvikler og leverer kunnskap til eiere, brukere og forvaltere av kulturmiljø og kulturminner. Vi retter dessuten forskningen vår inn mot samfunnets behov.

NIKU skal både være et nasjonalt og et internasjonalt kompetansesenter innen kulturarvforskning. Vårt ideal er at oppdragsvirksomheten og forskningsaktiviteten skal berike hverandre, slik at våre empiriske erfaringer fra oppdragsfeltet kan mate forskningsprosjekt med problemstillinger og empiri, og tilsvarende at vår forskning vil heve kvaliteten og forutsetningene våre for å utføre oppdrag. Arkeologivirksomheten er et godt eksempel i så måte, for de store feltarbeidene blir utgangspunkt for forskningspublisering i ulike format, samtidig som denne forskningen gjør det arkeologiske feltarbeidet bedre fundert.

NIKUs virksomhet drives fra hovedkontoret i Oslo og fra kontorsteder i Tønsberg, Bergen, Trondheim og Tromsø. Alle kontorer utenom Tromsø har ansvar for å utføre arkeologiske utgravninger i middelalderbyene, mens kontoret i Tromsø har et spesielt ansvar for kulturarv i nordområdene. Ved Oslo-kontoret drives elles variert oppdrags- og forskningsaktivitet knyttet til hele kulturmiljøfeltet.

NIKU driver forsknings- og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører. NIKU har en bred faglig tilnærming til kulturarvfeltet, og summen av våre seks avdelingers fagfelt og kompetanser gir et godt utgangspunkt for å gjennomføre tverrfaglige prosjekt internt i instituttet. Det er også et godt utgangspunkt for å gjennomføre samarbeidsprosjekt med en rad ulike fagmiljøer i Norge og i utlandet.

Ved utgangen av 2022 var NIKU fremdeles organisert i seks fagavdelinger og én stabsavdeling. Ledergruppen har vært den samme gjennom hele året.

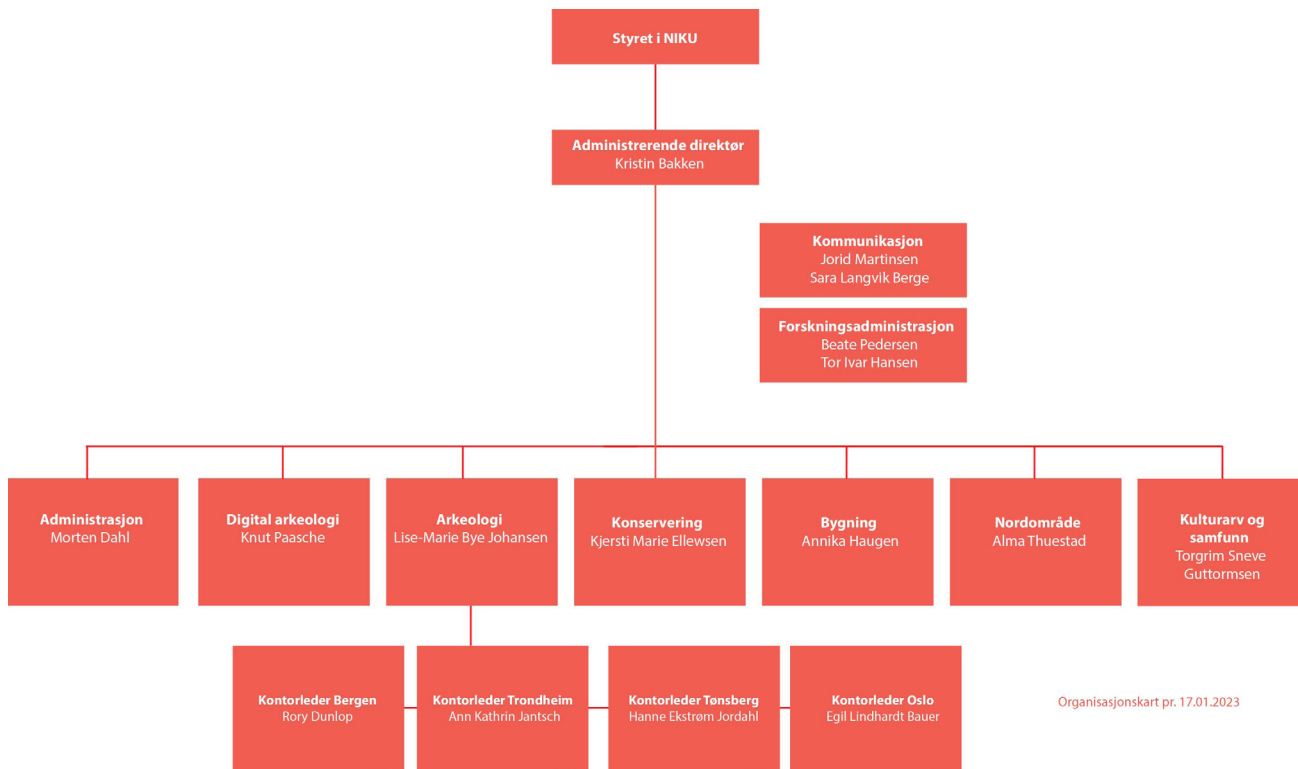
Overordnet innledning

Økonomisk ble 2022 et bedre år enn 2021, selv om også 2022 ble et år med underskudd. Den økonomiske framgangen i forhold til 2021 var alt i alt betydelig. Aktiviteten på forvaltningsarkeologien holdt seg høy, og inntektene herifra utgjør

fremdeles størstedelen av inntektsgrunnlaget til instituttet. Oppdragsmarkedet tok seg opp, selv om vi ennå ikke er tilbake på nivå fra før pandemien. Selv om syketallene i første tertial var svært høye, bedret de seg gjennom året. I 2022 var fem av våre eksterntfinansierte forskningsprosjekter inne i sitt avslutningsår.

Budsjettkrisen som Forskningsrådet gjennomgikk i 2022, den innvarslede systemgjennomgangen og ny Langtidsplan for forskning og høyere utdanning (høsten 2022), er bakteppet for NIKUs forskningsaktivitet framover.

Kulturmiljøforvaltningen er i endring, og NIKU merker disse endringene. Det er ikke lenger bare Riksantikvaren instituttet trenger å forholde seg til som bestiller og finansieringsinstans. Ansvaret for de små middelalderbyene er alt plassert i regionene, det samme er ansvaret for ruinene og middelalderbygningene av tre. Det blir utarbeidet forslag til en egen bevaringsstrategi for kirker som Riksantikvaren leverte til Barne- og familiedepartementet i 2022, og andre nye bevaringsstrategier er også under arbeid. Et eget kulturmiljølovutvalg arbeider samtidig med utkast til ny kulturmiljølov. Regionsammenslåingen er vedtatt reversert i tre av de sammenslåtte regionene.

For NIKU betyr dette at vi må bli kjent og samarbeide med nye ansvarsinstanser. Vi har levert innspill og høringer til bevaringsstrategiarbeidet, til kirkestrategien og til kulturmiljøutvalget. Vi har deltatt på møter og nettverksarrangement og er representert i referansegrupper. Vi opplever at regionene er i ferd med å bygge opp god kompetanse, og at samarbeidet med nye ansvarlige er faglig givende. Men sektoren har allerede trange økonomiske rammer, og indirekte påvirker det vår ordretilgang.

De nasjonale oppgavene NIKU får fra Klima- og miljødepartementet hvert år er svært viktige for å opprettholde relevant kunnskapsberedskap inn mot forvaltningen. Dette er oppgaver der NIKU har unik kompetanse, og der kunnskapsbygging og leveranser på dette grunnlaget anses direkte relevant og nyttig for forvaltningen. De nasjonale oppgavene representerer slik sett et handlingsrom der NIKU kan utvikle matnyttig kunnskap som forvaltningen trenger, og en kontakt som sikrer et faglig samspill mellom forvaltning og institutt. For disse midlene opprettholder og utvikler vi bl.a. instituttet som nasjonalt kompetansemiljø på konserveringsfeltet, og utfører beredskapsoppgaver ved akutte hendelser.

Også i 2022 leverte NIKU gode faglige resultat. Mange av disse ble formidlet til publikum på den digitale forskningsuka som NIKU arrangerte for tredje gang i november 2022. Publikasjonstallene gikk likevel betydelig ned i 2022, uten at vi kan peke på én konkret årsak for dette.

Eksempler på faglige resultat fra 2022 er sluttrapporten etter utgravningen av Stavanger domkirke som ble lansert i et eget arrangement sammen med Universitetsmuseet i Stavanger i august. Vi gav også ut resultatene av seks års utgravninger av Torget i Trondheim i form av en praktbok i november.

NFR-prosjektene Cultcoast, Parkas og Adapt ble på det nærmeste fullført i 2022, det samme ble interregprosjektet Biokuma og JPI-prosjektet Curbatheri. Konserveringsavdelingen har arbeidet med flere store oppdrag på bygningsintegreert kunst i 1900-tallsbygninger. Det er gjort geofysiske undersøkelser flere steder i landet, ikke minst på historiske sentralsteder rundt Trondheimsfjorden. NIKU tar i stadig større grad i bruk digitale dokumentasjonsmetoder når vi dokumenterer kunst og interiører, bygninger og hele kulturmiljø.

Rettvisende oversikt

Stiftelsen har i 2022 driftsinntekter på 147,9 millioner kroner. Det er en økning på 19% i forhold til 2021. Arkeologiske vedtaksprosjekter utgjør til sammen 46% av omsetningen. I tillegg bidrar Riksantikvaren med 3,7 millioner kroner til mindre private tiltak. Tilrådingfunksjonen som NIKU fikk på arkeologifeltet fra og med 2020 fikk et tilskudd fra Riksantikvaren på 3,5 millioner kroner.

Drøye 15% av stiftelsens inntekter kom fra grunnbevilgningen, mot 20% året før. Av grunnfinansieringen er det i 2022 benyttet 22 millioner kroner, som er noe mer enn årets bevilgning på 21,6 millioner kroner, som igjen var tilnærmet uendret fra bevilgningen i 2021.

Finansforvaltning av overskuddskapital har gitt et mindre bidrag til finansresultatet dette året. Overskuddet fra finansposter ble 0,3 millioner kroner, mot 1,7 millioner kroner året før.

Lønnskostnadene inklusive pensjon er 10% høyere enn fjoråret. Fast ansatte er økt med 2,5 årsverk og som følge av økt utgravingsaktivitet har midlertidig ansatte økt med 11,1 årsverk i forhold til fjoråret.

Avskrivningskostnadene ble redusert med 8% mot fjoråret som følge av at inventaranskaffelser i forbindelse med oppussing av NIKUs lokaler var ferdig avskrevet.

Andre driftskostnader har en marginal økning på 5% fra 2021.

Det er i 2022 bokført nedskrivninger på prosjekter med 4,4 millioner kroner, mot snau 3,3 millioner kroner i 2021. Avsetningene for fremtidig nedskrivning av inntekter fra pågående prosjekter er i 2022 økt med 1,2 millioner kroner. Dette som resultat av en kritisk gjennomgang spesielt av gjestående etterarbeid på feltarkeologi som ikke lar seg fullføre innenfor opprinnelige budsjettammer. Også på andre fagområder bruker vi flere timer enn vi får betalt for. Tiltak styrkes for å få ned nivået på nedskrivninger, uten at det skal gå på bekostning av høy kvalitet og kundetilfredshet.

Totalt ender årsresultat for 2022 med et underskudd på 1,7 millioner kroner, som er 5,4 millioner kroner bedre enn fjoråret. 2023 budsjetteres med et marginalt underskudd, fordi det ikke er forventet noen vesentlig bedring før et stykke ut i det nye året. Noe høyt fravær og redusert aktivitet har preget starten av det nye året, men resultatutviklingen er

positiv. Sterk konkurranse på oppdragssiden tynger både priser og kapasitetsutnyttelse. Kostnadene styres stramt og med fokus på effektiv drift kan vi forvente fortsatt bedring, ikke minst fordi nye store arkeologiske utgravninger bidrar til å opprettholde aktivitetsnivået i de nærmeste årene.

Stiftelsens egenkapital er redusert som følge av årets underskudd. Sum egenkapital ved årets slutt var på 41 237 146 kroner. Dette utgjør en egenkapitalandel på 37 %, en reduksjon på ni prosent-poeng fra fjoråret. Virksomheten anses tilfredsstillende solid og godt rustet til å møte de aktuelle utfordringene som preger markedene i det nye året.

Stiftelsens balanseposter er på forventet nivå. Styret mener at årsregnskapet for 2022 gir en rettvise oversikt over stiftelsens utvikling, resultat og stilling.

Finansiell risiko

Markedsrisiko

Stiftelsen er hovedsakelig eksponert mot endringer i markedet innenlands. Oppdragsmarkedet har fortsatt vært preget av sterk konkurranse både på kompetanse og pris. Vi har arbeidet med målrettet markedskommunikasjon, alliansebygging og profesjonalisering for å opprettholde og øke vår oppdragsmengde. NIKU nyter god anseelse og vekstmulighetene i oppdragsmarkedet er fortsatt til stede. Ved inngangen til det nye året, ser vi mindre risiko for inntektsbortfall i de nærmeste årene, ettersom nye store arkeologiske utgravninger vil sikre et høyt aktivitetsnivå.

NIKU fortsetter å gjennomføre store arkeologiske utgravninger i middelalderbyene. Dette er prosjekter med begrenset grad av forutsigbarhet. I likhet med året før, har utgravningsaktiviteten holdt seg forholdsvis høy gjennom 2022, med mye etterarbeid også fra de foregående årene.

Grunnfinansieringen fra Forskningsrådet har holdt seg på samme nivå som tidligere år. Fra Klima- og miljødepartementet fikk NIKU overført 4,134 millioner kroner for å utføre spesifiserte nasjonale oppgaver i 2022.

Kredittrisiko

Stiftelsen har ingen lån og er dermed ikke eksponert for endringer i lånevilkår. Det foretas løpende kredittvurderinger ved inngåelse av større prosjektavtaler, for å redusere risikoen for at fordringer ikke blir betalt. Det har ikke vært noen

tap på fordringer i 2022 og historikken for tap på fordringer understøtter vår vurdering av denne risikoen som lav.

Likviditetsrisiko

Likviditeten vurderes som svært god og vil kunne dekke også uforutsette hendelser. Stiftelsen har i hovedsak oppdragsgivere og kunder uten konkurrisiko. Mellom 20 og 30 millioner kroner av årlige inntekter forskuddsbetales. Internt regnskapspersonell har som oppgave å påse at innbetalinger og utbetalinger skjer til rett tid. Skulle det bli behov for å tilføre driften ekstra likviditet utover alminnelig buffer, vil det kunne frigjøres rentebærende fondsmidler i løpet av en til to virkedager. Likviditetsrisikoen anses følgelig som liten.

Risiko knyttet til finansforvaltning

Stiftelsen har plassert en stor del av sin overskuddslikviditet i korte og noe lengre rentebærende fond, pluss indeksnære norske og internasjonale aksjefond. Avkastningen fra fondsplasseringene vil innebære risiko for finansresultatet fra år til år, men eksponeringen anses forholdsvis lav.

Fortsatt drift

I NIKU ble det utført 119,5 årsverk gjennom hele 2022. Av disse var 20,8 årsverk i midlertidige ansettelser. Antall fast ansatte (inkludert ansatte i permisjon) pr. 31.12.22 var 106, som er 6 flere enn året før.

Kvinneandelen i stiftelsen var 60,6 % ved utgangen av 2022, mens den for vitenskapelige stillinger var 55,8 %. Fire av sju styremedlemmer er kvinner. Gjennomsnittlig årslønn for menn ligger 2,16 prosent høyere enn for kvinner. For ytterligere informasjon om lønnsforskjeller og kjønnsbalanse, viser vi til NIKUs handlingsplan for likestilling og mangfold som finnes på Niku.no.

NIKU har i dag en kjønnsbalanse som gjenspeiler de ulike fagområdene som NIKU opererer i. En god og representativ kjønnsbalanse er en målsetting for instituttet.

NIKUs handlingsplan for likestilling og mangfold gjelder for perioden 2022 til 2027, og hovedmålet med planen er å sikre at NIKU har en kultur og personalpolitikk som fremmer kjønnsbalanse, likestilling, mangfold og inkludering, og som legger

til rette for at alle våre medarbeidere har rettferdige arbeidsvilkår og en god arbeidshverdag.

I henhold til denne handlingsplanen er det opprettet et eget utvalg, - (Likestilling- og mangfoldutvalget), og det ble gitt et nytt, oppdatert mandat til utvalget i 2021. Tre nye medlemmer ble valgt inn.

Formålet med utvalget er å være pådriver og inspirator i arbeidet med å legge til rette for likestilling, fremme mangfold og hindre diskriminering blant medarbeidere ved NIKU. Utvalget skal bidra til en inkluderende arbeidsplass.

Etter Åpenhetsloven skal NIKU redegjøre for hvordan instituttet ivaretar aktsomhetskravet til å unngå negative konsekvenser med hensyn til brudd på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Slik redegjørelse vil være å finne på NIKUs nettside (niku.no) i samsvar med kravene loven setter.

I forbindelse med årlig rapportering, legges det frem tall som viser lønnskartlegging og fordeling av kjønn til ulike stillinger. Tallene for 2022 viser at NIKU behandler medarbeidere likeverdig, og at det ikke er usaklig forskjellsbehandling.

Under eksterne stillingsutlysninger er innstillingsutvalget påpasselig med å vurdere søkere på bakgrunn av kompetanse og faglig dyktighet, og ikke legge til grunn andre faktorer som alder, kjønn, legning eller annet.

Trakassering og vold er ikke akseptable handlinger i NIKU. For å sikre at eventuelle kritikkverdige forhold kommer fram i lyset, har NIKU nedfelt rutine for varsling av kritikkverdige forhold. Denne rutinen er en del av HMS-håndboken, som alle ansatte har digital tilgang til.

Det kan varsles om alle typer kritikkverdige forhold, som for eksempel straffbare forhold som tyveri og underslag, mobbing, trakassering, alvorlige brudd på NIKUs interne retningslinjer og brudd på alminnelige etiske standarder i samfunnet.

NIKU har også nedfelt retningslinjer for hvordan håndtere kritikkverdige forhold, slik at det er forutsigbarhet i fremgangsmåte, både for den som varsler, og de som behandler varslingssaker. På den måten skapes det tillit og trygghet i prosessen.

NIKU har et eget digitalt avvikssystem, hvor alle varsler registreres. Det er mulig å varsle anonymt. Retningslinjene for håndtering av kritikkverdige

forhold oppfylder kravene i Arbeidsmiljøloven, og omtaler prosessen generelt, slik at de kan tilpasses varselets innhold og vurderes i forhold til alvorlighetsgrad og karakter.

Det ble meldt inn tjue avviksmeldinger i 2022, men ingen av sakene var gradert til kritiske. Sakene omhandler blant annet fysiske avvik som ventilasjon, temperatur på kontorene og småskader. I tillegg er det meldt inn ulike hendelser i felt, og enkelte saker som gjelder arbeidsmiljø.

Gjennomsnittlig sykefravær i 2022 var 6,9 %.

Høsten 2022 ble det utført helsekontroller for ansatte som er utsatt for risikoforhold i arbeidet sitt, i henhold til myndighetenes krav til helseovervåking.

Flere av stiftelsens kontorsteder har egne verneombud, i tillegg til hovedverneombud i Oslo og sentralt arbeidsmiljøutvalg (AMU).

NIKU har et aktivt AMU, med fem møter avholdt i 2022. AMU skal passe på at arbeidsmiljøet i NIKU er forsvarlig.

Starten av 2022 var også preget av Corona-pandemien på samme måte som 2021, men siste halvdel av året har vært tilnærmet normalt. HMS-arbeidet har blant annet bestått av oppdateringer av NIKUs HMS-håndbok, det er fortløpende avholdt HMS-introduksjonskurs for nyansatte, og NIKUs HMS-handlingsplan og Krise- og beredskapsplan ble oppdatert. Det er avholdt beredskapsøvelse i november 2022, denne gang med en teoretisk case og skrivebords-øvelse om IT-sikkerhet. Det er også avholdt brannvernopplæring for ny-ansatte, og i mars ble det avholdt kurs i hjertestarter og førstehjelp i Storgata.

Vernerunde ble utført i juni i Oslo, og etter sommeren på lokalkontorene

Etter pandemien var det flere i NIKU som kunne tenke seg å fortsette med hjemmekontor enkelte dager i uken. Ledelsen i NIKU har vært imøtekommende, og innvilget avtale om inntil to dager hjemmekontor per uke. Avtalen signeres av begge parter, og gjelder for ett år av gangen.

NIKU har gitt ansatte mulighet til å ta med seg utstyr hjem, noe de fleste selv har kunnet ordne med.

Virksomhetens art medfører verken betydelig forurensning eller utslipp som kan være til skade

for det ytre miljø. Farlig avfall behandles i tråd med offentlige retningslinjer. NIKU har avtale med Franzefoss om henting av spesialavfall fra konserveringsvirksomheten og er registrert på Avfallsdeklarerings.no.

Forskning

I 2022 kom 9 % av inntektene fra eksterne forskningsfinansieringskilder, mens grunnfinansieringen utgjorde 15 %. Det innebærer at 24 % av NIKUs budsjett kunne brukes på forskning.

Denne tidsbruken er den viktigste forutsetningen for vår publisering. Etter fem fortløpende år med gradvis vekst i publiseringstallene, opplevde vi et markert fall i publisering i 2022. Bare 34 poeng ble mot 57 året før. Disse poengene er fordelt på 51 ulike forfatterbidrag i 2022 mot 63 i 2021. I antall er altså ikke nedgangen så kraftig som for publikasjonspoeng. Det er vanskelig å peke på entydige grunner til denne nedgangen; analyse tyder på at nedgangen har skjedd i alle avdelinger og for alle stillingskategorier, men med den mest markerte nedgangen hos forsker 3-kategorien. Dette kunne kanskje kobles til et større trykk i oppdragsfeltet etter pandemien, men det er kanskje snarere en direkte effekt av pandemien, for publikasjonene i 2022, ble jo gjerne produsert i 2021. Et annet delsvår kunne være at de treårige SIP-prosjektene har fokus på empirisk grunnarbeid i 2021 og 2022, mens publisering av resultat er lagt til 2023. Dessuten er en del forskningsressurser bundet opp i produksjonen av Oslo-boka som blir utgitt i 2023. Det er uansett grunn til å vente en klar oppgang igjen i 2023.

NIKU har fremdeles som strategisk mål å øke andelen forskning som er eksternt finansiert. Instituttet har de siste årene investert i forskere med søknadskompetanse, styrket forskningsadministrasjonen og prioritert å bruke interntid på prosjektutvikling og søknadsskriving. Alle disse tiltakene ble også gjennomført i 2022. Uttellingen på søknadsaktiviteten var likevel skuffende i nasjonale kanaler, atskillig mer oppløftende i internasjonale.

NIKU forsøker å relatere kulturmiljøforvaltningas kunnskapsbehov til utlysningene i Forskningsrådet, men i 2022 viste det seg å være svært vanskelig. Miljøforskprogrammet der NIKU tradisjonelt sett har fått god uttelling, er lagt ned, og i 2022 ble vi henvist til å søke FRIPRO-programmet. På grunn av kuttene i Forskningsrådet hadde FRIPRO 5,3 % tilslag i 2022. Selv om flere av NIKUs søknader

fikk svært god vurdering, nådde ingen av dem opp. Følgene av dette drar NIKU med seg inn i 2023, der instituttet ikke har fått erstattet forskningsrådsprosjekter som ble fullført i 2022. Det er viktig å kommunisere at forvaltningen nå har dårligere vilkår enn tidligere for å få dekt sine forskningsbehov gjennom Forskningsrådets utlysninger.

På den annen side fikk NIKU fire positive resultat i konkurransen om internasjonale forskningsmidler i 2022. I Horizon Europe er forskning på kulturarvfeltet tilgodesett på en annen måte enn i Forskningsrådet. For det første kom én forsker i Nordområdeavdelingen gjennom nåløyet og fikk tilslag på et ERC-prosjekt (ERC Consolidator Grant). I tillegg kom NIKU med i to Horizon Europe-prosjekt som fikk midler, og til sist ble et NIKU-ledet JPI-prosjekt innvilget før jul. Det er svært oppløftende at NIKU-forskere slik får innpass i de internasjonale forskningsfinansieringsordningene, selv om inntektene herifra foreløpig ikke utgjør noen stor del av inntektsgrunnlaget vårt.

I november 2022 arrangerte NIKU en digital forskningsuke for tredje gang. Dette har blitt en viktig kanal for å vise fram instituttets forskningsresultater, og det er en rimelig og effektiv måte å nå relevante mottakere med disse resultatene, ikke minst gjelder det den geografisk spredde forvaltningen.

Grunnfinansieringen er et svært viktig grunnlag for å realisere NIKU som forskningsinstitutt. De fem strategiske instituttprosjektene (SIP) var inne i sitt andre år i 2022. De ble valgt ut for å styrke oss på etterspurte felt, og målet er at disse fem prosjektene vil munne ut i velfunderte søknader om eksterne forskningsmidler på sikt. Prosjektene er koblet til våre faglige fokusområder og handler om klimaberedskap, historisk klimautvikling, utvikling av de første middelalderbyene, geofysisk metodeutvikling og kontroversiell kulturarv. Fokus har som nevnt vært å etablere nytt empirisk grunnlag i første omgang, mens man i 2023 vil bruke tid på publiseringen. Hvert år disponerer instituttet også deler av grunnfinansieringen til mindre omfattende prosjekt som lar seg realisere innenfor året. Disse prosjektene skal ikke bare løfte publiseringen til instituttet, men også legge faglige fundament for framtidig prosjektutvikling. I flere tilfeller brukes også grunnfinansieringen som egenandeler i eksternt finansierte prosjekt.

Kulturmiljøforvaltningen utlyser kun unntaksvis ut oppdragsforskning, og andre sektorer etterspør

også sjelden forskning på våre felt. Det er derfor et tydeligere skille i NIKU enn i andre institutt mellom bidragsforskning på den ene siden og rene oppdrag på den andre siden. Dette er et strukturelt problem, fordi oppdragene til NIKU ikke har rammer for å inkludere forskningsmessig publisering. Grunnfinansieringen til NIKU blir derfor også svært viktig for å kunne skrive ut resultater av oppdrag og arkeologiske undersøkelser i form av forskningsartikler eller større publikasjoner.

Unntaksvis får NIKU publiseringsstøtte; et viktig eksempel på dette i 2022 var boka *Torvet i Trondheim (2022)* som ble finansiert av Trondheim kommune. Også den omfattende publikasjonen om middelalder-Oslo basert på de store Follo-utgravningene, som har vært under arbeid i hele 2022, har fått finansiell støtte av tiltakshaver, i dette tilfellet BaneNor.

Ved utgangen av 2022 hadde NIKU 45 ansatte med forskerkompetanse. Av disse var seks forsker I, 23 forsker II og 16 forsker III.

Forvaltningsarkeologien

I 2022 utgjorde inntektene fra vedtaksarkeologien hele 49 % av inntektene til NIKU. Arkeologien har altså som vanlig bidradd avgjørende til resultatet i 2022. I Oslo har utgravningene i Bjørvika, felt B8B og fortsatte undersøkelser i Middelalderparken, vært de største feltarbeidene i 2022. I Trondheim har utgravningen ved Katedralskolen og Posthuset vært de to største feltarbeidene, mens det i Tønsberg er foretatt en større utgraving i Rådhusgaten. I Bergen har det bare være mindre undersøkelser, men man har startet saksbehandling som forbereder et framtidig Bybane-prosjekt. Kirkesakene blir det stadig flere av i parallell med at det nå blir satt i gang brannsikrings- og bevaringsprosjekt på kirkene.

Oppdrag

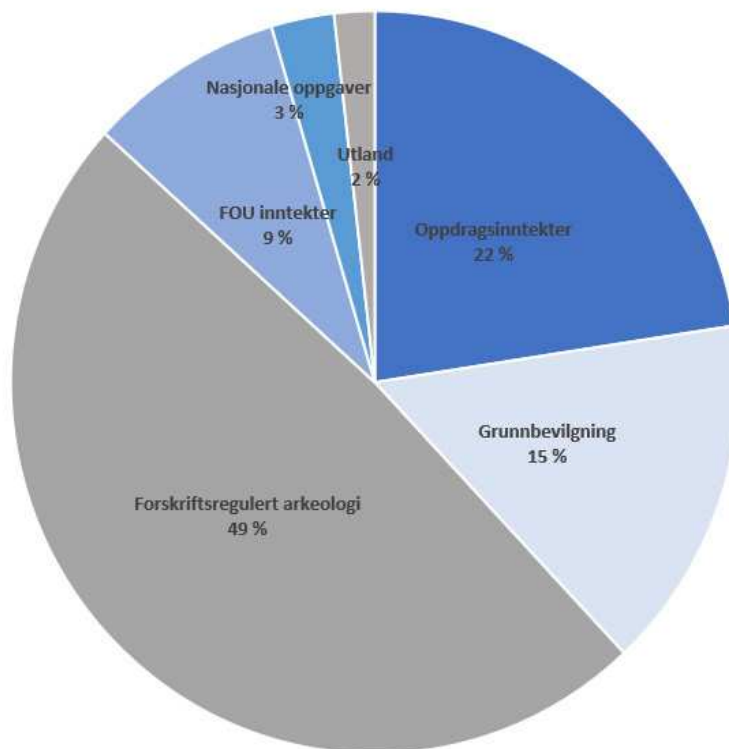
NIKU er fremdeles et institutt med tydelig oppdragsprofil. De rene oppdragsinntektene til NIKU utgjorde som i 2021 22 % av inntektsgrunnlaget i 2022. NIKU har likevel opplevd en viss nominell vekst i oppdragsmarkedet siden i fjor. Det skyldes svært god ordretilgang på konserveringsfeltet, ikke minst store bygningsintegreerte prosjekt. Også etterspørselen etter digitale tjenester har vært god. Men etterspørselen etter tradisjonelt viktige tjenester på bygnings-, by og landskapsfeltet, har ennå ikke tatt seg helt opp igjen etter pandemien. Konkurransen fra konsulentselskapene har hardnet, og stramme offentlige budsjetter rammer

utlysningene fra kommunal og regional sektor. NIKU har identifisert satsingsfelt og særlige styrker, og ser bl.a. at det er et voksende behov etter instituttets kompetanse i relasjon til kirkeprosjektene som blir initiert rundt om, det er også kommunal etterspørsel etter kompetanse på klimatilpassing og beredskap.

Eksempler på oppdrag i 2022 er store bygningsintegreerte konserveringsoppdrag i Tordenskioldsgate 12, Hotell Sommerro og Kommunenes hus i Oslo, og klimaovervåkingsprosjektet av freda bygninger utført for Riksantikvaren. Ukraina-krisen preger verden og Norge, og i 2022 har vi sett tendenser til at strømkrise, rente- og prisstigning har begynt å prege byggebransjen. Det kan også få ringvirkninger for NIKU, både når det gjelder oppdragsaktivitet og forvaltningsprosjekter i middelalderbyene. Stramme offentlige budsjetter rammer også våre oppdragsgivere.

Alt i alt er vi derfor glade for at aktiviteten både på oppdragsfeltet og i tilknytning til forvaltningsarkeologien var såpass høy i 2022. Det vil bli spennende om vi greier å holde denne aktiviteten like høy i 2023.

Inntektsfordeling 2022

Arkeologiavdelingen

Arkeologiavdelingen har som ansvar å undersøke arkeologiske kulturminner i middelalderbyene, ved kirkesteder og klostre og i borganlegg fra middelalder. Avdelingen har også kompetanse på å etablere miljøovervåkningsprosjekter av kulturlag i middelalderbyene. Arkeologiavdelingen gir faglige tilrådninger til både Riksantikvaren og fylkeskommuner i saker som berører NIKU sitt ansvarsområde.

Arkeologiavdelingen bestod ved utgangen av 2022 av 36 faste arkeologer og 22 midlertidige prosjektarkeologer, til sammen 58 ansatte. Av de fast ansatte er åtte forskere, 14 seniorrådgivere og 12 rådgivere. I løpet av høsten 2022 har to seniorrådgivere blitt kompetansevurdert til forsker III, med virkning fra januar 2023. To ansatte er i utdanningspermisjon for å ta en doktorgrad ved UIO.

I 2022 ble det igangsatt feltarbeid i flere store prosjekter; Bispevika i Oslo, Rådhusgaten i Tønsberg, Posthuset og Kattaprojektet i Trondheim. Arbeidet med utforming av faglige tilrådninger og prosjekteringer for Riksantikvaren og fylkeskommunene var også en sentral del avdelingens portefølje i 2022. Høsten 2022 ble det utarbeidet faglig tilrådning for Riksantikvaren i Bybaneprojektet i Bergen.

I tillegg er det gjennomført mange mindre feltarbeid i alle middelalderbyene, samt undersøkelser ved flere middelalderse kirkesteder i hele Norge. Arkeologiavdelingen har også bidratt med humanosteologisk kompetanse etter hærverket i krypten i Fjære kirke.

Fleire mindre kulturlagsovervåkningsprosjekter har blitt igangsatt i 2022, i tillegg til Bryggen-MOV og Maby-MOV som er flerårige prosjekter som finansieres av Riksantikvaren. Volumet av saker knyttet til kulturlagsovervåkning har økt, og i 2022 ansatte avdelingen en ny forsker med kompetanse på jordkjemi og analyser av kulturlag. I 2022 ble nasjonale oppgaver MOV, del 2 avsluttet. Rapporten har et hovedfokus på avbøtende tiltak i forbindelse med miljøovervåkning av kulturlag.

Klemenskirkeutstillingen og de arkeologiske undersøkelsene i Søndregate var en stor sak i mediene i 2022 og medførte en del avisartikler og kronikkarbeid. Torvet i Trondheim, en populærvitenskapelig publikasjon etter undersøkelsene på Torget fra 2015-2019, ble ferdigstilt og publisert i 2022. Arkeologiavdelingen har også fortsatt arbeidet med publikasjonen som tar utgangspunkt i utgravningsresultatene fra Folloaneprojektet: Det gamle Oslo - 1000-1624.

I tillegg arbeides det i avdelingen med klimarelatert forskning og problemstillinger knyttet til kulturminner i kystområder og

kulturlagsovervåkning. Det NFR-finansierte forskningsprosjektet Cultcoast har vært i en avslutningsfase i 2022. Den strategiske instituttsatsingen (SIS) på middelalderby ble avsluttet i 2022. Høsten 2022 ble det levert en Nordforsk- søknad. Det pågikk også arbeid med det interne forskningsprosjektet Urban Origins. Det interne Arcave-prosjektet gjennomførte utgravinger sommeren 2022. Resultater fra prosjektet så langt har fått stor oppmerksomhet i mediene.

Avdeling for digital arkeologi

Avdeling for digital arkeologi arbeider med utvikling og bruk av nyere digitale metoder i form av registrering, dokumentasjon, overvåkning og formidling av kulturminner. Avdelingen består av én filolog og åtte arkeologer. Det er fem forskere og fire konsulenter eller rådgivere i avdelingen. Én ansatt har sluttet, og en ny arkeolog har kommet til i løpet av 2022.

I 2022 har avdelingen hatt færre oppdrag som gjelder geofysiske undersøkelser, som jo de siste årene har vært det feltet som har gitt flest oppdrag. I stedet har avdelingen hatt det største volumet i form av oppdrag med 3D-modellering og bildebasert modellering (fotogrammetri) av ulike kulturminner. I tillegg til avdelingens egne prosjekter bidrar den med ressurser inn i mange av de andre avdelingenes prosjekter, og det samarbeides godt med Arkeologi-, Bygnings- og Konserveringsavdelingen på dette feltet.

Avdelingen gjennomførte et særdeles spennende geofysikkprosjekt på Island i 2022. Resultatene er svært gode, og potensialet for å etablere flere nordatlantiske prosjekter både på oppdrags- og forskningssiden, vurderes som stort. På Island ble det blant annet påvist flere norrøne gårdsanlegg som på arkeologisk grunnlag ikke var kjent tidligere. Avdelingen har allerede sammen med forskere fra Færøyene, Island og Grønland levert inn en forskningssøknad til NORDFORSK-programmet om et nordatlantisk prosjekt.

Sveaprojektet med 3D-modellering av hele gruvebyen har pågått igjennom hele 2022. En tilleggsordre har forlenget prosjektet til vår/sommer 2023. Denne typen 3D-modellering i storformat satses det videre på. I 2022 er det gjort pilotinnsats på Røros for å vise metodikkens egnethet også for kulturminnemiljøer på fastlandet. Tilsvarende er det gjort en kombinert geofysikk- og 3D-modelleringsjobb på Havråtunet klyngetun på Osterøy. Målet med disse initiativene er å

videreutvikle metodene slik at tjenestene våre tilpasses forvaltningens behov.

Forskningsfokuset i avdelingen beholdes igjennom flere pågående forskningsprosjekter, men også igjennom langsiktig oppbygging av nye. SIP-prosjektet «From archaeological geophysics to new archaeological knowledge, det eksterne VEMOP-prosjektet i Vestfold og ikke minst NFR-prosjektet Viking Nativity, Gjellestad Across Borders har vært under arbeid gjennom hele året. I tillegg arbeides det med utvikling av nye forskningsprosjekt, både inn mot norske og internasjonale forskningsfinansieringskilder.

NIKU ser for seg en fortsatt forsiktig økning av avdelingens kapasitet og bemanning de nærmeste årene. Dette er nødvendig for å dekke et marked både på forskings- og tjenestefronten som begge vurderes å være i vekst.

Avdeling for kulturarv og samfunn

Avdeling for kulturarv og samfunn forsker på kulturarvens rolle i samfunnet, i forvaltningen og blant allmennheten, dessuten på politiske rammevilkår og politisk praksis, og den arbeider med kulturarvens sosiale og kulturelle betydning. Forskning og utredning foregår på spørsmål om hvordan samfunnsendringer påvirker bruk og forvaltning av kulturarv, og omvendt hvordan kulturarvspolitikk og -praksis former samfunnet.

Avdelingen hadde ved utgangen av 2022 ni forskere, alle med doktorgradskompetanse (to forsker I og sju forsker II). Det er ikke foretatt noen nyansettelser i avdelingen i 2022.

Avdelingen har sin kjernekompetanse innen kulturarvsstudier ('heritage studies') og planforskning med faglig forankring i arkeologi, arkitektur, sosialantropologi, etnologi, landskapsarkitektur, samfunnsgeografi og sosiologi. Avdelingen har kompetanse på kulturarv i byer og tettsteder, i verneområder som nasjonalparker og regionale landskap, og forvaltningspolitikk slik det framgår av blant annet internasjonale konvensjoner som Unesco, EU-direktiver samt nasjonale føringer, som stortingsmeldinger, utredninger og veiledere. I løpet av 2022 har avdelingen spesielt satsset på å bygge forskningskompetanse på kulturarv og konflikt, kulturarv i byutvikling samt kulturarvens rolle i rurale miljøer (f.eks. matproduksjon).

Fem av avdelingens forskningsprosjekter har vært under avslutning i 2022: PARKAS: Building trust to environmental policy as catalyst for a green transition, VALUECHANGE: Valuation of Cultural and Environmental Goods for Integrated Assessment and Decision-making - From Promise to Practice (2018–2022), og ADAPT: Urban transformasjon, alle tre finansiert ved Norges forskningsråds Miljøforskprogram, samt Curbatheri – Deep Cities: Curating sustainable urban transformations through heritage (2020–2022) finansiert ved Norges forskningsråds JPI-program. I tillegg ble Interreg-prosjektet BLOKUMA: Biokulturell arv og alternativ matproduksjon (2020–2022) avsluttet. Alle forskningsprosjektene, utenom Valuechange og Biokuma ble ledet av NIKUs avdeling Kulturarv og samfunn. De har blitt drevet gjennom år med pandemi som har krevd nye samarbeidsformer og løsninger for å nå planlagte forskningsmål.

I 2022 har forskerne også drevet utstrakt søknadsvirksomhet både til Norges forskningsråd og til Horisont Europa. Tre av disse søknadene fikk tilslag: GoGreen: Green strategies to conserve the past and preserve the future of cultural heritage (2022–2025) og Thetida: Technologies and methods for improved resilience and sustainable preservation of underwater and coastal cultural heritage to cope with climate change, natural hazards and environmental pollution (2023–2026), begge finansiert over Horisont Europa-programmet, samt Decope Destructive Exploitation and care of Cultural Objects and Professional/Public Education for Sustainable Heritage Management (2023–2025) finansiert av Norges forskningsråds JPI-program.

Avdelingen er i ferd med å bygge opp kunnskapskapital i form av forskningssøknader og forskningsresultater, deltakelse i sentrale vitenskapelige fora, omfattende publiseringsvirksomhet og nettverksbygging med forskningsmiljøer innenfor feltet i inn- og utland. Mulighetene for vellykket forskningsakvisisjon i 2022 har vært noe utfordrende som følge av ekstraordinære tiltak i Norges Forskningsråd med dertil innskrenkende søknadsmuligheter.

Avdelingen har i tillegg oppdragsprosjekter innenfor arealplanlegging med DIVE-analyser og konsekvensutredninger i urbane og rurale miljøer og innenfor verdensarvområder. Oppdragsmarkedet på dette feltet har i 2022 vært preget av hardere konkurranse og lavere aktivitet enn før pandemien, og NIKUs aktiviteter på feltet har derfor hatt mindre volum enn ønskelig. Avdelingen retter nå blikket litt

videre ut for å komme inn på nye arbeidsområder. Ett slikt eksempel er 'Evaluering av prosjektet Blikkåpner' i samarbeid med OsloMet finansiert av Sparebankstiftelsen DNB som handlet om kunstformidling til ungdom.

Bygningsavdelingen

Bygningsavdelingen arbeider med forskning og oppdrag som har med bygningsarven å gjøre. Avdelingen har sin kjernekompetanse innen arkitektur- og bygningshistorie samt eldre bygningsteknikk, og de ansatte er spesialister på verneverdige bygninger fra middelalderen til vår egen tid.

Avdelingen har ansatt tre nye medarbeidere i 2022, to av dem for å styrke kompetansen på klima/miljøfeltet. De to nye medarbeiderne er erfarne seniorrådgivere og forskere med lang erfaring med klimarelaterte prosjekter. Den tredje nye medarbeideren styrker fagfeltet kulturminnefaglige stedsanalyser og forvaltningspraksis lovgivning på kulturminnefeltet. Avdelingen hadde fjorten ansatte ved utgangen av 2022, hvorav åtte med forskerkompetanse.

Avdelingens oppgaver omfatter blant annet vurdering av arkitekturhistoriske verdier, kirker, kirkekunst og kirkeinventar, ruiner og ruinkonservering, miljøovervåking, kulturhistoriske stedsanalyser, klimaendringene og konsekvenser av disse, dokumentasjon av bygninger og forvaltning av kulturarven. I 2022 har avdelingen, sammen med de andre avdelingene, særlig satset på å utvikle fagområdene klima/miljø, og middelalderkirker. Disse to satsningsområdene følger NIKUs strategiske fokusområder, og er felter der avdelingen ser et potensiale for vekst. Spesielt legges nå mye energi på å koordinere og formidle kompetansen på middelalderkirker i stein.

Grunnfinansieringen er viktig for at avdelingen kan vedlikeholde kjernekompetansen og for å fortsette å publisere. Dette er viktig for å beholde konkurransekraft, posisjon som solid kunnskapsleverandør og legitimitet i forskningssøknader. Siden oppdragsinntekten også i denne avdelingen har ligget noe tilbake fra nivået før pandemien, har avdelingen likevel nå et særlig fokus på å styrke oppdragsinntektene. Samtidig fortsetter et mer langsiktig arbeid for å sikre de eksterne forskningsinntekter framover.

Oppdragsfeltet i Bygningsavdelingen domineres av kulturhistoriske verdivurderinger av bygninger

og bygningsmiljøer samt dokumentasjons- og overvåkingsprosjekter. Det viktigste oppdragsprosjektet i 2022 har vært det flerårige klimaovervåkingsprosjektet NIKU utfører for Riksantikvaren (KLIMA-MOV).

Avdelingen har aksjer i flere eksterntfinansierte forskningsprosjekt (Cultcoast, AADecay, Smart Control og Kyrktakprosjektet). Alle disse er klimarelaterte prosjekt. Søknadsaktiviteten samler seg også innenfor dette fagfeltet, og avdelingen er nå inne i tre internasjonale forsknings søknader.

Konserveringsavdelingen

Konserveringsavdelingen arbeider med bygninger og kunst fra alle tider og i hele landet. Tyngdepunktet ligger på tilstandsvurdering og konservering av kunst og inventar, men avdelingen driver også med rådgivning, prosjektledelse, forskning og utvikling. Dessuten har avdelingen kompetanse på naturvitenskapelige analyser og undersøkelser av historiske overflater og materialer.

De ansatte har konserveringsutdannelse innen maleri, muralmaleri og monumentalkunst. Avdelingen ble styrket med en muralkonservator i 2022 for å kunne bidra ytterligere til bevaring av muralmalerier og bygningsintegreert moderne kunst og skulptur. Avdelingen telte ved årets slutt 14 ansatte, hvorav sju har forskerkompetanse.

Konserveringsavdelingen fungerer som nasjonalt kompetansesenter for konservering, og får nasjonale oppgaver om skal sikre denne rollen. Som en følge av dette opprettet NIKU i 2022 en nasjonal beredskapstelefon som skal gi råd under den akutte fasen etter en krisehendelse. Beredskapsarbeid generelt har høyt fokus i avdelingen.

Til de nasjonale oppgavene hører det også med å oppdatere og utvikle kompetanse som er nødvendig for å bevare vernede og fredete bygninger og kirker med særlig henblikk på bemalte interiører, herunder inventar, dekor og kunst av nasjonal betydning.

Denne kunnskapen skal deles med fagmiljøet i Norge, og det skal legges til rette for veiledning av studenter. I 2022 hadde avdelingen tre studenter i praksis, og det ble arrangert et webinar for å dele resultater innenfor metodeutviklingsprosjekter med nordiske kolleger. Prosjektene har vært konsentrert om metoder for bevaring av limfargedekor og kalkmalerier, samt materialer til bruk under fargeundersøkelser.

Under de nasjonale oppgavene gjennomfører NIKU også tilstandsvurderinger av norsk kirkekunst. I 2022 ble disse vurderingene også omfattet hvordan inn klimaet kan være relatert til skader på inventar i kirkene.

Avdelingen fikk i 2022 fornyet rammeavtalen med Riksantikvaren for konservering av kirkekunst og limfargedekor. I den forbindelse har avdelingen knyttet til seg andre institusjoner som samarbeidspartnere, og disse samarbeidsrelasjonene tas med inn i annet oppdragsarbeid også.

Ellers var det særlig to oppdrag som har dominert året: konservering av bygningsintegreert kunst i Oslo Lysverker (nå Sommerro hotell) og i Tordenskioldsgate 12 i Oslo.

Nordområdeavdelingen

Nordområdeavdelingen arbeider med kulturarv og samfunn i sirkumpolare områder. Viktige tema for avdelingens forskningsvirksomhet er samfunn og urfolk i nordområdene, historisk og nåtidig landskaps- og ressursbruk, bruk og forvaltning av kultur- og naturressurser, klima- og miljørelaterte problemstillinger knyttet til kulturarv i nord, rettighetsspørsmål, samt tradisjonell og lokal kunnskap som kunnskapskilde og styringsverktøy. Avdelingens forskning er utpreget tverrfaglig, ofte i skjæringspunktet mellom samfunns- og naturvitenskap.

Nordområdeavdelingen hadde ved utgangen av 2022 årets utgang ti ansatte, hvorav åtte forskere (tre forsker I, tre forsker II og to forsker III) og to rådgivere (en seniorrådgiver og en rådgiver). Tre av disse ble ansatt i 2022.

Nordområdeavdelingen er involvert i flere store forskningsprosjekt. I 2022 fikk avdelingen støtte for det fem-årige ERC-prosjektet Complexity - From small-scale cooperative herding groups to nomadic empires – a cross-cultural approach. Prosjektet ble etablert i 2022, men starter opp på nyåret 2023. Et annet prosjekt som gikk inn i 2023 er det tre-årige KnowledgeScapes - Overcoming obstacles of knowledge exchange: Tools and methods for inclusive land and sea-use decisions. Dette prosjektet er finansiert av Framsentret. Arcave-prosjektet er finansiert av grunnfinansieringen, og har som mål å rekonstruere maritime økosystemendringer og menneskelig innvirkning på disse gjennom tid, basert på antropogene og stratifiserte huleavsetninger.

Nordområdeavdelingen er lokalisert i Fram, Nordområdesenter for klima- og miljøforskning, hvor samarbeid om forskning på klima og miljø på tvers av disipliner og institusjoner er i fokus.

Som en del av dette samarbeidet er avdelingen med i fem program og prosjekt i tillegg til det ovenfornevnte KnowledgeScapes. Det er: From catchment to coast (C2C): Integrating cross-ecosystem approaches into climate change research and ecosystem-based management for northern ecosystems, PermaRich - Advanced Mapping and Monitoring for Assessing Permafrost Thawing Risks for Modern Infrastructure and Cultural Heritage in Svalbard, Tana River -Linking scientific and Sámi traditional ecological knowledge to ensure the sustainability of the Tana salmon and Sámi culture, Cumulative impact of multiple stressors in High North ecosystems (Clean) og CoastShift: Area use, sustainability and increased food production

Avdelingen arbeider også med å utvikle og utvide NIKUs faglige nedslagsfelt innenfor oppdragsmarkedet i nord. Både Svalbard-kompetanse og kompetansen på bergkunst er blitt viktige for avdelingen. I 2022 har det blitt gjennomført flere registrerings- og dokumentasjonsprosjekt av bergmalinger og helleristninger.

I 2022 fikk avdelingen også et to-årig oppdrag for Finnmarkskommisjonen med sakkyndig utredning av felt 10 Nordkyn/Sværholtholvøya. Arbeidet er tilknyttet de pågående rettighetsundersøkelsene på tidligere statsgrunn i Finnmark.

Framtidsutsikter

Ved årsskiftet 2022–2023 kan NIKU se tilbake på nok et år med underskudd, men med positiv utvikling i forhold til året før. Det gir grunn til forsiktig optimisme.

NIKU er et heterogent forskningsinstitutt, med flere ulike fagområder og finansieringskilder. Dette er på én side en styrke, for om ett område har utfordringer, kan det veies opp av andre. Instituttet har altså flere føtter å stå på. Men det er også en utfordring, for våre strategiske disposisjoner må tilpasses svært ulike markeder og rammebetingelser. Én satsing kan være riktig for den ene avdelingen, men mindre egnet for en annen.

Den forskriftsregulerte vedtaksarkeologien i middelalderbyene og virksomheten knyttet til Konserveringsatelieret står fremdeles for over

halvparten av både de ansatte og av inntektene til NIKU. Konserveringsavdelingen får nasjonale midler for å være et nasjonalt kompetansesenter, mens man i Arkeologiavdelingen ikke får faste nasjonale oppgaver for å bygge kompetanse, man lever i større grad fra prosjekt til prosjekt.

Det kritiske usikkerhetspunktet for NIKU i de nærmeste årene, er derfor arbeidet med ny kulturmiljølov. Det er helt avgjørende for at NIKU skal være et bærekraftig institutt at vi beholder ansvaret for å gjennomføre undersøkelsene i middelalderbyene og de middelalderke kirkestedene, borgene og ruinene. Om denne oppgaven blir tatt bort, kommer instituttet under kritisk masse, og andre avdelinger som er bygd opp i forlengelse av arkeologivirksomheten mister viktig faglig referansevirksomhet. Det gjelder Avdeling for digital arkeologi, men også Bygningsavdelingen og Nordområdeavdelingen som supplerer og relaterer seg til Arkeologiavdelingens fagportefølje.

Tiltakene i middelalderbyene har vært store og inngripende de siste årene, og i de nærmeste årene ser det ut som om volumene opprettholdes. Men om konjunktorene endres i den retningen en nå ser konturene av på lengre sikt, vil mengden både offentlige og private utbyggingstiltak i middelalderbyene gå ned, og dermed også aktivitetsnivået i Arkeologiavdelingen.

En annen utfordring som NIKU står ovenfor i årene framover, er å vinne i den stadig hardere konkurransen om eksterne forskningsmidler. Her har instituttet strukturelle utfordringer fordi forskningsmidlene knyttet til basisvirksomheten til instituttet (arkeologi, konservering og historisk bygningskompetanse), ligger som hovedsak i Forskningsrådets Fripro-pott, og konkurransen om disse midlene er rekordhøy. Kuttene i Forskningsrådet har i år rammet Fripro-potten spesielt hardt (5,3% innvilgelse i 2022 og ingen tildelinger i 2023), og Langtidsplanen for forskning vedtatt høsten 2022, nedprioriterer humaniora generelt, og gjør intet unntak for kulturarv. Det er altså krevende å etablere en faglig forbindelse mellom kjernevirksomheten i instituttet og de tilgjengelige forskningsmidlene eksternt.

NIKU har de siste årene likevel hatt høyt og offensivt fokus på forskning og søknadsarbeid, både inn mot Forskningsrådet, EU-systemet og andre finansieringskilder. De feltene der sjansene våre ser ut til å være størst, handler om klimarelaterte problemstillinger relatert til kulturarv og mer samfunnsfaglige problemstillinger knyttet til

bruk og funksjon av kulturarven. Vi arbeider for å styrke kompetansen vår på arkeologi, historiske bygningsmiljøer og konservering inn under relevante og mer overgripende problemstillinger, og for klimamålet er dette absolutt en farbar veg.

Det er i tillegg en reell utfordring at det offentlige i liten grad lyser ut oppdragsforskning på våre ansvarsområder. Det gjelder departement og direktorat, men også regioner og fylker. Det kunne hypotetisk sett skyldes at det ikke finnes kunnskapsbehov innenfor den delen av forvaltningen som har ansvar for kulturmiljø, men det henger nok snarere sammen med at sektoren mangler ressurser. Det har også den følgen at sektoren selv utfører utrednings- eller forskningsarbeid, og slik bygger opp parallellkompetanse med NIKU.

Forholdet mellom den sektoren NIKU ble stiftet av og for, og dagens institutt burde sett fra NIKUs ståsted, være tettere. Rollen vår på arkeologifeltet tilsier at vi må ha et tett og tillitsfullt forhold til forvaltningen på dette området, og det stemmer da også. Fagligheten vår står seg godt. Men vi opplever stadige uttrykk for en skepsis mot den finansieringsmodellen departementet har grunnlagt oss på. NIKU er en privat stiftelse som skal være selvfinansiert, og der arkeologiarbeidet er priset etter en offentlig regulert budsjettmodell. Likevel blir vi stadig møtt med en kritikk om at vi er for dyre, og at det offentlige kunne utført våre tjenester «billigere». Sektoren har et høyt innslag av ideell virksomhet og ideell motivasjon, og kanskje er det derfor at vanlig forretningsdrift provoserer noen. Uansett representerer slike holdninger en utfordring for instituttet.

NIKU får grunnfinansiering fra Klima- og miljødepartementet (overført fra Forskningsrådet), og for disse ressursene (i 2022 tilsvarte dette 15 % av inntektene til NIKU) bygger instituttet kompetanse og kunnskap som skal svare på kulturmiljøsektorens strategiske kunnskapsbehov. Det er derfor viktig at forvaltningen formidler disse behovene tydelig og etterspør resultatene.

De nasjonale midlene er viktige for å opprettholde NIKU som nasjonalt kompetansesenter på konservering. Midlene tillater også at vi kan vedlikeholde noe kunnskapsberedskap på andre felt. Det er også åpnet for at vi bl.a. kan levere faglige innslag i forvaltningens egne arrangement eller sitte i offentlige råd og utvalg, og slik etterspørsel har vært stor etter pandemien. Men de nasjonale midlene rekker ikke så langt i deknningen av denne typen virksomhet, og når betalingsevnen hos

arrangørene er begrenset, kan det i verste fall føre til at vi ikke når ut med vår kunnskap og kompetanse. Det hadde altså vært ønskelig at de nasjonale oppgavene ble styrket for at forvaltningen kan bruke NIKUs kompetanse så offensivt som mulig. Når Klima- og miljødepartementet har innvarslet en evaluering av de nasjonale oppgavene i 2023, er det å håpe at denne evalueringen bidrar til å styrke, ikke svekke ordningen.

Ved inngangen til 2023 står altså NIKU overfor flere utfordringer. For det første er det usikkerhet knyttet til mulig lavkonjunktur, til utbyggingsvirksomheten i byene, og til offentlige budsjetter. I tillegg er vi spent på om kulturmiljølovarbeidet vil medføre endringer for vårt ansvar på arkeologifeltet. Forskningsrådets økonomiske problemer rammer oss på kort sikt, og på lengre sikt, ser det ut som humaniora vil bli nedprioritert.

På tross av disse utfordringene, er det mange lyspunkt og positive utviklingstrekk i NIKU, og det arbeides offensivt for å posisjonere instituttet ved hjelp av kvalitet i leveransene og innovative tjenester. Det er viktig i så måte at vi har gjennomført store arkeologiske undersøkelser i middelalderbyene de siste årene med høy kvalitet, solid rapportering og offensiv formidling undervegs. Det er innvarslet flere større prosjekt i 2023, og i Bergen vil trolig arbeidet med Bybanen innebære en stor arkeologisk undersøkelse i nærmeste framtid. Vi utfører miljøovervåking av kulturlag i bygrunn som en følge av ansvaret for middelalderbyene, og dette er et kompetanseområde det går an å omsette i miljørelevante forskingsprosjekt – som vi er i ferd med å gjøre.

Opplysningsvesenets fond tilflyter vedlikeholdet av de kulturhistorisk verdifulle kirkene, og NIKU er godt posisjonert til å få oppdrag i forbindelse med oppgradering av kirkene. Det gjelder særlig Konserveringsavdelingen og Bygningsavdelingen, der vi i begge avdelinger har solid og relevant kompetanse. I forslaget til bevaringsstrategi for kirker som nå ligger i Barne- og familiedepartementet er kunnskap og kompetanse viktige elementer.

Avdeling for digital arkeologi har utviklet geofysiske metoder og ekspertise over år, og denne typen undersøkelser blir i stadig større grad etterspurt i forvaltningen. Vi har fremdeles et høyt fokus på metodeutvikling på dette feltet. De siste årene har vi også arbeidet mye med digital dokumentasjon og modellering, og dette er teknologi som i rask takt blir tatt i bruk på tvers av hele kulturmiljøfeltet.

NIKU må holde seg i forkant her, for mange aktører er på markedet og teknologiutviklingen går raskt.

Nordområde- og polarekspertisen vår er betydelig, og også dette arbeidsområdet byr på muligheter, det gjelder kanskje primært forskning, men vi bør også kunne utvide oppdragsporteføljen vår på feltet. Det tverrfaglige potensialet for forskning i Framsenteret har vært - og vil fortsatt være - viktig for NIKU i årene framover. Vi har levert utredninger for Finnmarkskommisjonen i flere omganger tidligere, og i 2023 og 2024 skal vi igjen utføre underlagsarbeid for denne kommisjonen.

I de siste årene har NIKU investert betydelig i å posisjonere oss inn mot Norges forskningsråd og Horisont Europa, ikke bare i form av prosjektideer og søknader, men også i nettverk og en mye mer profesjonell forskningsadministrasjon. Vi lærer av hvert initiativ og bygger opp porteføljen av prosjekt og ikke minst nettverk. Det er også svært gledelig at vi som vist har greid å få flere tilslag på internasjonale forskningsmidler. Det er grunn til å være optimistiske inn mot EU-systemet som faktisk etterlyser forskning på kulturarvfeltet. Situasjonen i Forskningsrådet er ikke like lovende, for de mer spesifikke utlysningene mot vårt samfunnsoppdrag mangler, noe som henviser oss til Fripro-utlysningene. Likevel er forskerne våre offensive, ikke minst med å posisjonere NIKU i tverrvitenskapelige forskningskonsortier.

I 2023 skal NIKUs strategi fornyes, og det er gjort et grundig arbeid med å evaluere måloppnåelse og revurdere målsetningene. I den reviderte strategien ønsker styret å konkretisere mål og delmål i større grad.

Ellers er det ikke inntrådt forhold etter regnskapsårets slutt som er av betydning for bedømmelsen av regnskapet.

NIKU befinner seg på et punkt ved årsskiftet 2022 der det fortsatt råder usikkerhet pga. pandemi, og der krisen i Ukraina er et bakteppe som trolig vil prege både Europa og Norge i årene framover. På kort sikt er det likevel flere trender som lover godt for instituttet, og det er høy grad av motivasjon for å arbeide langs de sporene som strategien legger.

Ellers er det ikke inntrådt forhold etter regnskapsårets slutt som er av betydning for bedømmelsen av regnskapet.

Årsresultat og disponeringer

Styret foreslår at årsresultatet på -1 706 225 kroner for 2022 fordeles som følger:

Overført til annen egenkapital	-1 706 225
Sum disponert	-1 706 225

Oslo, 20.04.2023

I styret for Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning

Torger Ødegaard
styreleder

Mette Bye
styrets nestleder

Grete Nanny Sollsnes Winther
styremedlem

Tor Einar Fagerland
styremedlem

Elisabeth Seip
styremedlem

Anna Petersén
styremedlem

Jan Magne Gjerde
styremedlem

Kristin Bakken
daglig leder

PENNEO

Signaturene i dette dokumentet er juridisk bindende. Dokument signert med "Penneo™ - sikker digital signatur".
De signerende parter sin identitet er registrert, og er listet nedenfor.

"Med min signatur bekrefter jeg alle datoer og innholdet i dette dokument."

Torger Ødegaard

Styreleder

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5999-4-2911012

IP: 178.74.xxx.xxx

2023-04-24 15:00:12 UTC

Jan Magne Sterri Gjerde

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: UN:NO-9578-5993-4-1868563

IP: 158.37.xxx.xxx

2023-04-24 15:17:22 UTC

Tor Einar Fagerland

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5993-4-3161145

IP: 188.113.xxx.xxx

2023-04-25 05:22:04 UTC

Grete Nanny S Winther

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5999-4-1293319

IP: 158.39.xxx.xxx

2023-04-25 06:16:37 UTC

Anna Helenea Petersen

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5994-4-484713

IP: 62.101.xxx.xxx

2023-04-25 07:36:26 UTC

Kristin Bakken

Daglig leder

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5998-4-831168

IP: 158.36.xxx.xxx

2023-04-25 07:43:15 UTC

Penneo Dokumentnøkkel: I7DE5-7ELQH-P2X0A-YZJ85-CS5F5-O0TAM

Dokumentet er signert digitalt, med **Penneo.com**. Alle digitale signatur-data i dokumentet er sikret og validert av den datamaskin-utregnede hash-verdien av det opprinnelige dokument. Dokumentet er låst og tids-stemplet med et sertifikat fra en betrodd tredjepart. All kryptografisk bevis er integrert i denne PDF, for fremtidig validering (hvis nødvendig).

Hvordan bekrefter at dette dokumentet er originalen?

Dokumentet er beskyttet av ett Adobe CDS sertifikat. Når du åpner dokumentet i

Adobe Reader, skal du kunne se at dokumentet er sertifisert av **Penneo e-signature service** <penneo@penneo.com>. Dette garanterer at innholdet i dokumentet ikke har blitt endret.

Det er lett å kontrollere de kryptografiske beviser som er lokalisert inne i dokumentet, med Penneo validator - <https://penneo.com/validator>

PENNEO

Signaturene i dette dokumentet er juridisk bindende. Dokument signert med "Penneo™ - sikker digital signatur".
De signerende parter sin identitet er registrert, og er listet nedenfor.

"Med min signatur bekrefter jeg alle datoer og innholdet i dette dokument."

Elisabeth Seip

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5995-4-460463

IP: 158.248.xxx.xxx

2023-04-25 10:06:22 UTC

Mette Bye

Styremedlem

På vegne av: NIKU

Serienummer: 9578-5997-4-1174688

IP: 62.16.xxx.xxx

2023-04-29 10:18:08 UTC

Dokumentet er signert digitalt, med **Penneo.com**. Alle digitale signatur-data i dokumentet er sikret og validert av den datamaskin-utregnede hash-verdien av det opprinnelige dokument. Dokumentet er låst og tids-stemplet med et sertifikat fra en betrodd tredjepart. All kryptografisk bevis er integrert i denne PDF, for fremtidig validering (hvis nødvendig).

Hvordan bekrefter at dette dokumentet er originalen?

Dokumentet er beskyttet av ett Adobe CDS sertifikat. Når du åpner dokumentet i

Adobe Reader, skal du kunne se at dokumentet er sertifisert av **Penneo e-signature service** <penneo@penneo.com>. Dette garanterer at innholdet i dokumentet ikke har blitt endret.

Det er lett å kontrollere de kryptografiske beviser som er lokalisert inne i dokumentet, med Penneo validator - <https://penneo.com/validator>